

Disputális stílusgyakorlatok I. Csete György tégláskerti templomáról

Kockaház, templom, kockaház

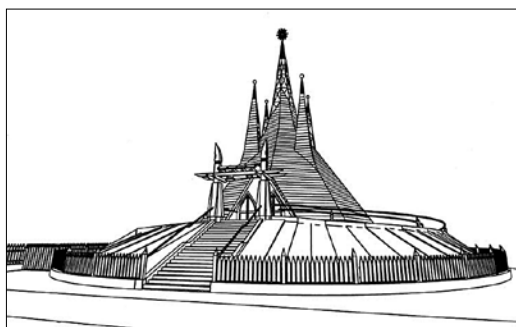
2006. január 19. 18.00, Tégláskert, Debrecen

Meglepően sokan gyűltek össze a lakóházi fórumra, igaz, bárki eljöhett a környékről, ha érintve volt, vagy akár csak egy kicsit is érdeklődött. Az általam felvetett téma a 2004-ben átadott, Csete György Ybl-, Kossuth- és immáron Prima Primissima-díjas építész által tervezett új református templom volt. Miután mind a lakosság, mind a jelenlevő lakóházak közösségi életében fontos szerepet tölt be az épület (gyakorlatilag valamiféle központi, szervező funkciót), tökéletesen érthető, hogy többen szeretnék volna elmondani a véleményüket – a helyi településszövetből való funkcionális, formai és vertikális kiemelkedésről, illetve akár a belső szakrális térről vagy a közösségi élet újlagos átszerveződéséről.

A helyieknek nem kell bemutatni a templom történetét és megjelenését, hiszen közöttük fejlődött, nőtt ki a földből, szinte szó szerint. A teljes dokumentáláshoz és a helyzet megértéséhez azonban szükség van a rövid leírásra. Tégláskert Debrecen furcsa nyúlványa, a vasút és a repülőtér holtsávjai közé ékelődött falusias, kockaházakkal teleszórt lakóterület. A közeli, úgynevezett ispotályi templomot 1944. június 2-án bombatámadás pusztította el, azóta nem volt a környéken igazi, állandó imahely, így a világháború óta az istentiszteleteket csak ideiglenes otthonokban tarthatták meg. Az ezredfordulóra vált lehetségessé, hogy végre saját templomot emeljen a közösség: Debrecen tizenhetedik református templomát. A lakóházak szövetszónyegét megszakító üres térségben, a játszótér mögött kezdtek el építkezni, egy templomépítés összes nyűgével megküzdve. A néhány év alatt elkészült épület a református liturgiának megfelelően centrális elrendezésű. Maga az istentiszteleti tér az emeleten van, alatta, a földszinten pedig gyülekezeti terem, iroda, könyvtár és parókia helyezkedik el. A földből kinövő toronyszerű építmény mintegy harminc méteres magasságába befér egy Krisztust jelképező főcsúcs(torony), illetve négy kisebb, az evan-

gelistákat szimbolizáló fiatorony. Az alaprajzi forma szabályos nyolcszög, a templomtérben 18 méteres átmérővel, amely méret háromszáz hívő egyidejű elhelyezésére ad helyet.

Csete Györgyről három dolgot kellene elmondanom itt, a bevezetőben, mégpedig hogy részben debreceni, hogy az úgynevezett magyar organikus iskola egyik megteremtője és vezéralakja, illetve hogy templomépítő, -tervező. Részben debreceni, hiszen az ötvenes években a Kollégium diákja volt, a várost magát életútja megmentőjének nevezi, nyilvánvaló gondolkodásának kálvinista meghatározottsága, s így erős érzelmi kötődésekkel bír a hely iránt: Debrecent tartja a második, választott szülővárosának. Aztán organikus építész, bár ő munkás-

ságával kapcsolatban inkább az élő jelzöt használja: a tradíciókból, a magyar (népi) építészetből táplálkoznak gondolatai és házai is, egyfajta folytonosságra, szerves fejlődésre törekszik. És számos isteni hajlékot tervezett már: Orfűn, Beremenden, Meggyesházán, Kőszegen is. Az újnak nevezhető, gyakorlatilag missziós tevékenységet folytató tégláskerti egyházközség tudta mindezt, Csete Györgyöt mint egykori, helyi református diákot kérte fel temploma megtervezésére.

A fenti adatok természetesen elhangzottak a lakóházi fórum elején is, még ha nem is volt ott senki, aki legalább részleteket ne tudott volna a történetekből. Az egymást jól ismerő helyiek pedig kötetlen, színvonalas és természetesen érzelmektől sem mentes beszélgetésbe kezdtek.

Isten háza

Pákász u. 2.: – Mindannyian tudjuk, hogy nagy szükség volt már igazi templomra. Vagy inkább szükség lett volna. Mert ami épült, hát, az legalábbis furcsa. Kockaház létemre van azért némi fogalmam az építőművészetről. Egy templomnak nem ilyennek kell lennie; ott van például a Csonka-templom: szép, egyszerű fehér tégláépület. Tornya is van. Hangulatos is, meg régi is.

Tégláskert u. 14.: – Szerintem nincs igaza: a Csonka-templom épphogy nem ide-

ális református templom. Olyan hosszanti a tere, meg igazából a kinézete is: mint ha egy katolikus templomból alakították volna ki. Nézze meg a Nagytemplomot! Ott mindenki, aki elmegy az istentiszteletre, középre néz, de nem úgy, hogy azért, mert a padok arra vannak irányítva. Az is igaz persze. De az egy igazi központtal rendelkező tér, és valljuk meg, nagyszerű, nagyvonalú. És ráadásul két tornya van.

Pákász u. 2.: – Azért a Nagytemplom sem működik kifogástalanul, annyit megjegyeznék. De a mi templomunk mindkettőtől eltér. Más a formája, az anyaga, a színe. Az viszont szent igaz, hogy közepe van, meg minden oldalról ugyanúgy néz ki.

Csordás F. u. 1.: – Ha beleszólhatok, de idevágna: az egyik újságban jelent meg ez a cikk. A tervező azt mondja, úgy általánosságban, felekezetre való tekintet nélkül, hogy „az ősi magyar templomok centrális elrendezése a követendő példa. – Hallgassák csak: – Minden hívő egyenlő a hitben és a szeretetben, s tekintetüket bizakodva az Úr felé fordítják, vagyis az Úr asztala és az oltár felé.” Szerintem ez a reformátusság alapja, meg talán még a visszafogottság, az egyszerűség. A puritánság. Ilyen a két másik említett templom, és ilyen ez is. Nincs festmény, nincs szobor, nincs feszület. Csak az Úr asztala van a nagy fehér semlegesség közepén. És ráadásul, ha meg nézik, és ilyen összehasonlítgatós hangulatban vagyunk, a Nagytemplom közepén nagy magasság és kupolaszerűség van. Itt az Úr asztala felett van az egész épület leg-

magasabb pontja, sőt üvegezett az a rész, ezért amikor süt a nap, csak úgy ömlik be a sok fény.

Tégláskert u. 14.: – Igen, ez nekem is eszembe jutott már. Ha lehet azt mondani, részben a fényből építkezik a ház. Bár ahogy itt a fórum elején mutattak képeket az építész másik templomairól, egyéb épületeiről, azok is így néztek ki, ilyen felülvilágítók voltak azokon is. Persze úgy tűnik, hogy nálunk jól működik, úgyhogy egy szavunk nem lehet. Az emberek azt mesélik, ha belépnek olyankor, mikor kinn jó idő van, egyfajta emelkedett hangulatba kerülnek, ahogy egyébként egy templomban kell is. Ahogy besütnek a fénysugarak, szinte érezhető valami, hogy is mondjam, természetfölötti.

Csordás F. u. 1.: – Igen, szerintem is. És ezt erősíti még a belső mennyezet is. A sok kis csillaggal. Olyan az egész, mint egy belső ég vagy talán a betlehemi men-

nybolt mása. Az ember tényleg elmerül benne, vagy inkább elsüllyed alatta. De hát ez egy templom feladata! Hogy érezni lehessen benne. Elsorolták itt ugyan, hogy a szimbólumok meg a bibliai számok mit jelentenek az épületben, de azok nem felfoghatók, azt az emberek nem tudják megtapasztalni. Vannak olyan épületek, amelyekhez az építész legendát gyárt, vagy hogy úgy mondjam, történetként meséli el a házat. De ez csak nagyon ritkán működik, szerintem. És persze nyilván csak olyan helyeken vagy olyan épülettípusoknál, amelyek funkciójuk, szerepük miatt indokolják ezt. Egy templom lehet ilyen.

Pákász u. 2.: – Lehet, de ez egy kockaháznak magas. Mindenféle értelemben.

Csordás F. u. 1.: – Persze, hogy magas. Nem érteni, hanem érezni kell. Évszázadok-

kal ezelőtt is bárki, tényleg akárki bemehe-
tett a templomba, mert ott nincs külön-
ség ember és ember között. Azért is érdekes,
hogy ez az épület kicsit olyan, mintha egy
erdélyi fatornyot meg egy régi szatmári fa-
lusi templomot keresztetkeztek volna, s ennek
az eredményét még egy kicsit gyúrogat-
ták és nyújtották volna. Bennem legaláb-
bis ilyen képzeteket kelt. Ebben az a furcsa,
hogyha onnan nézem, hogy ez egy mindenki
számára jó régóta felfogható, végre eszem-
be jutott, transzcendens tér, akkor tökéle-
tesen megállja a helyét. De ha már hozzá
kapcsoljuk azokat az egészen konkrét for-
mákat, amelyeket egy igazi harangláb kap-
csán felidézünk, akkor csak egy nagy szok-
nyát vagy sátrat látok itt közöttünk.

Pásztor u. 6.: – Biztos van valami abban,
amit mond, de szerintem az például jobb
lenne, ha lett volna több pénz az építésre,
és akkor például igazi fazsindely lehetne a
tetőn. Nem?

Csordás F. u. 1.: – Szerintem nem. Nem
az anyaggal vagy nem csak azzal van nekem
most bajom. A fatorny-idézet szempontjá-
ból még jó is, hogy nem a konkrét burkolat,
a zsindely került rá, hanem valami más,
ami így egy kissé idézőjelbe tette az egész
formautánczást.

Organikus folytonosság

Tégláskert u. 14.: – Azt mondták, ugye, itt,
hogy organikus építész a tervező. Én ezt
csak a Makovecz Imréről tudtam eddig.

Tégláskert u. 39.: – Nézzék, szerintem
nem érdemes általánosítani meg ködösí-
teni. Úgyis csak a mi templomunkról van
szó. Szerintem az organikusságnak valami
olyasmi a lényege, hogy az ilyen építészek
valamiféle népi, régies formákat használ-
nak. Csak újabb köntösben. Totemszerep-
ben tüntetik fel az épületeket, egyfajta
szentséget adnak nekik. Ez egyben azt is
jelenti, hogy az emberek már ismerik eze-
ket az ősi formákat vagy inkább képeket,
esetleg hangulatokat. Ezért is olyan nép-
szerű Magyarországon az irányzat, mert
olyan házakat csinálnak, amik újak ugyan,
de úgy, hogy közben a „mintha már láttam
volna”-képzetet keltik.

Csordás F. u. 1.: – Á, visszajutottunk
oda, ahol az előbb már jártunk: hogy ez a
templom is képekből, felőlem akár ősinék
is mondható elemekből összerakott épü-
let. De hogy éppen ezzel a szóval élek most,
úgymond „szerves” épület volna? Egy az
imaterem alá bedugott, szintén centrális
lakással? Meg ezzel a furcsán nyújtott jur-
taformával?

Horgász u. 13.: – Miket hord itt össze nekünk? Azért, mert maga csak egy átlagos, jó hatvanas lakóház, biztos csak irigykedik. A szatmári templomok meg az erdélyiek a magyar nemzet legjelentősebb értékei közé tartoznak, ezért azokat megidézni itt, őket továbbörökíteni, a magyarság egyik legfontosabb és legszebb feladata. A nemzet csak így élheti túl ezeket a vészterhes időket.

Csordás F. u. 1.: – Noha azért jöttünk (bár nem is tudunk „jönni”), hogy beszélgessünk vagy vitatkozzunk, én ilyen ideológiai, netalán politikai vitába nem mennék bele. Ez a másik problémám az organikusággal, nevezzük most így. Volt már szó itt szimbólumokról. Azok idekapcsolódnak, mert a rendkívül erőteljes ideológia tárgyiasulásai. Olyan túlzott súlyt raknak ezekre, vagy beszéljünk csak a mi épületünkről, szóval erre a templomra is, amely a vitathatatlan értékeit is magával húzza...

Horgász u. 13.: – Ne irigykedjen, megködösítsen itt nekünk!...

Csordás F. u. 1.: – Ha megengedi, befejezném. Éppen azt kezdtem el mondani, hogy például az épület földbe ültetése vagy abból való kinövesztése, alföldi dombbá formálása nagyszerű ötlet, de a ráhúzott torony inkább mementóvá, ha akarja, nemzeti emlékké alakítja át az Isten házáat, ami szerintem nem idevaló dolog. Talán még jobban megérthető az, amit mondok, ha arra a kis templomra hivatkozom, amelyet a bevezetéskor mutattak nekünk.

A beremendi Megbékélés-kápolnáról van szó.

Csordás F. u. 1.: – Igen, köszönöm. Ez az építész egyik korábbi munkája, ha jól értettem. Szóval az is magyar, meg hasonló is bizonyos szempontból a mi épületünkhöz is, de mégis valahogy felülemelkedik azon a súlyon, amiről az előbb beszéltem. Talán mert legfeljebb valami virágra hasonlít, de csak távolról, csak az érzet szintjén. Azt mondanám rá: sokkal elvontabb, de így is ismerős, így is közeli a forma.

Új központ

Pásztor u. 6.: – Ha minden igaz, az építész valamiféle fényberendezést is elhelyezett volna az épület csúcsán, hogy az felfelé világítson az égbe. Akkor éjszaka is még jobban lehetett volna tájékozódni.

Pákász u. 2.: – Igen, meg akkor nagyon pontosan, messziről is látszódba kijelölték volna Tégláskert új központját. Bár így is sokutcsás távolságból látható a közülünk kiemelkedő toronykompozíció.

Tégláskert u. 14.: – A fénynél sokkal fontosabb, hogy sikerült kialakítani egy új középpontot.

Csordás F. u. 1.: – Inkább csak elkezdődött kialakulni egy új központ.

Tégláskert u. 14.: – Igen. És ez nem csak látvány, mint a fénycsóva. Egyrészt most van mire felnézünk nekünk is, irányt, minőséget és viszonyítási pontot kaptunk. És ráadásul, mivel nem is igazán közöttünk, hanem üres teresedésben áll az épület, nő ki a földből dombszerűen, még inkább hangsúlyossá válik. Olyan, mintha egy óriási kéz vagy felsőbb hatalom megfogta volna a városrészünk egy bizonyos pontját, ahol tulajdonképpen semmi nincs, csak a játszótér meg néhány fa, sík terep, és a talajt (*hozzátennem: a városszövet szőnyegét*) ott megcsippentve felhúzta volna fölénk, a magasba, mint egy szalvétát... És a másik, amit még mondani akarok, hogy szerintem nemcsak a forma meg az elhelyezkedés jelent középpontot, hanem az épület működése is. És egyre inkább. Nem pusztán az istentiszteletek gyülekezésre hívására gondolok, hanem a közösségi élet szervezésére, a lenti gyülekezeti terem kihasználására. Miután azok az intézmények, amelyeket művelődési központoknak neveztünk, lassan teljesen kihálnak, nagyobb és nagyobb szükség van az azokat pótló terekre, helyekre.

Pásztor u. 6.: – Van igazság abban, amit mond, de akkor ez most azt jelentené, hogy manapság az emberek csak az egyház köteleibe tölthetik el értelmesen a szabad idejüket? Vagy hogy a hit az egyetlen közösségformáló tényező?

Csordás F. u. 1.: – Részben mindkettjüknek igaza van. De az biztos, hogy az épület jó keretet vagy inkább alapot ad arra, hogy a bennünk lakó közösség értelmesen, kulturált körülmények között lehessen együtt.

A több órás baráti beszélgetés rövid, szerkesztett kivonatát jelentik a fenti sorok. Noha sokan voltak jelen, nem mindenki vett részt a társalgásban, és az aktívabbak sem egyenlő súllyal képviselték saját gondolataikat. Meglepő volt, hogy laikusságuk ellenére megnyilvánulásaikban milyen érzékenyen reagáltak a környezetükben történt változásra, és milyen értően viszonyultak még olyan témákhoz is, mint az organikus gondolkodásmód. És még ha helyenként felszínes volt is a tudás, az akarat, hogy saját környekükről, vagyis önmagukról beszéljenek, mindenképpen nagyra értékelendő.